

Ortografia wizualizowana

Poprawne zapisanie wyrazu to odtworzenie prawidłowo zapamiętanego i utrwalonego obrazu wzrokowego i wzrokowo-ruchowego tego wyrazu. W trakcie pisania obraz ten aktualizuje się i zostaje porównany z zapamiętanym kształtem graficznym wyrazu. Znajomość reguł ortograficznych w trakcie pisania ma znaczenie drugorzędne. Uczniowie, którzy je opamiętali, często nie potrafią zastosować swej wiedzy w praktyce i w efekcie popełniają błędy. Znajomość zasad przydaje się w trakcie wykonywania ćwiczeń, sprawdzania poprawności zapisanych wyrazów, uzasadniania pisowni. Pomaga w tworzeniu uogólnień (na podstawie obserwacji odpowiednio dobranego zestawu wyrazów) i zapamiętaniu obrazu wyrazu – również przez analogię. Powtarzanie zasad ułatwia automatyzowanie zapisu pewnych grup ortogramów (pisownia zakończeń). Zostaje jednak spora grupa wyrazów, których pisowni nie tłumaczy żadna zasada i trzeba je po prostu zapamiętać.

Pisząc, a więc aktualizując obraz wyrazu, odwołujemy się przede wszystkim do wyobrażeń. Odtwarzamy wyraz w takim kształcie graficznym, w jakim go zapamiętaliśmy. Dostrzegamy błąd, ponieważ niepoprawnie zapisany wyraz odbiega swym „wyglądem” od zapamiętanego przez nas wzorca. Pod warunkiem, że taki obraz-wzorec, wyobrażenie zostało wytworzone, jest przechowywane w pamięci długotrwałej i można z niego skorzystać. Problemem uczniów jest brak takich obrazów-wzorców w pamięci. Dawniej, gdy czytanie było powszechną praktyką (niekoniecznie czytanie lektur szkolnych), ortografia nie sprawiała aż tak wielu trudności. Dla ludzi wychowanych na słowie pisanym wyraz góra napisany przez „u” wyglądał po prostu dziwnie. Bywali i tacy (zapewne wzrokowcy), którzy kłopotliwy wyraz zapisywali w dwóch „wersjach ortograficznych” i wybierali tę bardziej im odpowiadającą. I co ciekawe, ta sprawność ortograficzna nie zawsze szła w parze ze znajomością zasad – można pisać poprawnie, nie znając reguł. Problem stanowiły wyrazy rzadziej używane w tekstach pisanych, jak na przykład „gżegżółka” – ortograficzny postrach, zarzucony obecnie przez nauczycieli, którzy borykają się z pospolitszymi ortogramami.

Dziś czytanie sprawia trudność coraz większej grupie uczniów. Dzieci coraz częściej ograniczają ten rodzaj aktywności do zadanych lektur szkolnych (od klasy IV również do tekstów z podręczników). Bywa, że i to minimum przekracza ich możliwości. Nierzadko rodzice wspomagają pociechę, która z trudem brnie przez gęsto zadrukowane stronicę lektury, i czytają głośno fragmenty. Dziecko słucha, ale nie ma okazji do „pooglądania wyrazów” (chyba że śledzi wzrokiem tekst czytany przez dorosłego). W jaki więc sposób uczeń ma wytworzyć sobie wyobrażenia-wzorce, do których odwoła się w trakcie pisania? Obie wersje wyrazu „północ” (przez „ó” i „u”) wyglądają równie egzotycznie, jeśli uczeń nie miał sposobności „obejrzeć” tego słowa w formie pisanej albo zdarzało się to tak rzadko, że nie utrwalił sobie kształtu graficznego. Dopiero podczas sprawdzania może odwołać się do zasady ortograficznej – jeśli ją zapamiętał i jeżeli w ogóle dostrzegł błąd w zapisie. To dlatego uczenie reguł ma takie znaczenie, nawet jeśli ich znajomość nie gwarantuje poprawnego pisania. Uczniowie, którzy częściej sięgają do słowa pisanego, łatwiej radzą sobie z trudnościami ortograficznymi, ponieważ przechowują w pamięci jakiś zasób wyobrażeń tych wyrazów (a bywa, że nie znają zasad). Oczywiście na sukces wpływa też indywidualna zdolność zapamiętywania.

Dzieci, które poza szkołą czytają niewiele, uczą się poprawnej pisowni ortogramów właściwie głównie na lekcjach oraz wykonując w domu ćwiczenia. Większość dostępnych zeszytów ćwiczeń to rozwiązanie dobre dla lewopółkulowych wzrokowców (zwłaszcza jeśli dziecko wykonuje ćwiczenia „po cichu”). W gorszej sytuacji są uczniowie z dominującą pra-

wą półkulą i innymi kanałami percepcji. W najgorszej – dzieci z dysfunkcjami. Poniżej kilka propozycji ćwiczeń i sposobów pracy z materiałem ortograficznym wykorzystywanych na lekcjach języka polskiego i na zajęciach wyrównawczych.

Działania te mają na celu:

1. Utrwalenie zasad pisowni poznawanych w klasach I – III.
2. Wytworzenie trwałych wyobrażeń kształtu graficznego najczęściej używanych ortogramów.
3. Wdrażanie do stosowania technik pamięciowych.
4. Doskonalenie umiejętności korzystania ze słownika ortograficznego.

Cele takie wyznaczają poloniści od lat i nie są one czymś nowym. Ważne są natomiast sposoby pracy nad materiałem ortograficznym. Przedstawione propozycje ćwiczeń pozwalają na wykorzystanie aktywności zarówno prawej, jak i lewej półkuli oraz angażują wszystkie kanały percepcji. Ułatwiają wizualizowanie, tworzenie trwałych wyobrażeń kształtu graficznego, czyli tych wzorców, do których mógłby się odwoływać uczeń podczas pisania. W trakcie wykonywania ćwiczeń wykorzystywana jest nie tylko percepcja wzrokowa i słuchowa, ale też ruch, bezpośrednie zaangażowanie, co poprawia efektywność zapamiętywania. Działania takie wyzwalają aktywność nie tylko lewej półkuli mózgowej odpowiedzialnej za pamięć krótkotrwałą, ale i półkuli prawej, w której mieści się pamięć długotrwała. Niektóre z ćwiczeń to rozwiązania stosowane od dawna, połączone jednak z nowymi sposobami zwiększając atrakcyjność i efektywność pracy. Zmuszają do aktywności, są nakierowane na każdego ucznia. Ponadto stosowane techniki pamięciowe, które uczniowie poznają, mogą zostać przez nich wykorzystane podczas zapamiętywania zupełnie innych informacji.

Pracę na lekcjach musi wspomagać wykonywanie ćwiczeń w domu. Nie sposób bowiem nauczyć poprawnego pisania tylko i wyłącznie podczas lekcji, zwłaszcza że czasu mamy niewiele, a trudności uczniów (szczególnie tych z dysfunkcjami) narastają wraz ze zwiększaniem zasobu słownictwa czynnie używanego. Dzieci bardziej obowiązkowe wykonują ćwiczenia i rzeczywiście robią postępy. Pozostali – właśnie ci z największymi trudnościami – nie zawsze. Zapominają też o systematycznym ćwiczeniu z kartkami, co w utrwalaniu kształtu graficznego wyrazu ma ogromne znaczenie. Dlatego ich postępy nie są zadawalające, a praca nauczyciela iście Syzyfowa. W tych przypadkach efektywność pracy ma szczególne znaczenie i nawet jeśli uczeń zapamięta pisownię 5 wyrazów z ćwiczonego zestawu 20, to też jest istotne.

Bibliografia:

Z. Brzeškiewicz: Superumysł. Jak uczyć się trzy razy skuteczniej; **T. Buzan:** Rusz głową; **T. Buzan:** Pamięć na zawołanie; **R. Davis:** Dar dysleksji; **L. Furnaga:** Kolorowa ortografia; **W. Gawdzik:** Ortografia na wesoło; **M. Iwanowicz:** Mistrz ortografii; **E. Polański:** Dydaktyka ortografii i interpunkcji; **Z. Saduś:** Zeszyty ćwiczeń do nauki ortografii; **J. Seymour, J. O'Connor:** NLP; **J. Vos:** Rewolucja w uczeniu się.

Małgorzata Kubiak – Chudy